

EFFECT, EFFICIENCY AND EFFECTIVENESS OF AN ENTERPRISE

T. Ponomarenko

National University of Food Technologies

Key words:

Effect Efficiency

Effectiveness Results

Resources Costs

Economic effect

Article history:

Received 01.06.2014

Received in revised form

22.06.2014

Accepted 29.07.2014

Corresponding author:

T. Ponomarenko

E-mail:

oopstanyaponomarenko@ukr.net

ABSTRACT

This research analyses the authors opinion towards the semantic characteristics of the terms «effect», «efficiency» and «effectiveness» in the context of enterprise functioning. The interrelation between the categories «efficiency» and «effectiveness» was considered and their impact on the successful operation of the business was described. Common and distinctive features of «effectiveness» and «efficiency» were established. The calculation of efficiency and its modifications depending on the type of an effect and resources taken into account was made.

ЕФЕКТ, ЕФЕКТИВНІСТЬ І РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Т.М. Пономаренко

Національний університет харчових технологій

У статті проаналізовано позиції авторів щодо змістової характеристики термінів «ефект», «ефективність» і «результативність» у контексті діяльності підприємства. Розглянуто взаємозв'язок категорій «ефективність» і «результативність» та описано їх вплив на успішне функціонування підприємства. Встановлено спільні та відмінні ознаки результативності й ефективності. Зроблено розрахунок ефективності й охарактеризовано модифікації розрахунку ефективності залежно від типу врахованого ефекту та ресурсів.

Ключові слова: *ефект, ефективність, результативність, результати, ресурси, витрати, економічний ефект.*

Поняття «ефективність» відноситься до широкоживаних бізнес-термінів, які активно використовують в теорії та практиці економічних відносин. У публікаціях вітчизняних і зарубіжних дослідників термін «ефективність» вживається поруч із терміном «результативність» як синонім або такий, що має однаковий зміст. Постає потреба розмежування або поєднання цих двох понять, тобто встановлення між ними балансу.

З'ясування сутності ефективності доцільно розпочати з аналізу терміна «ефект», який виступає базисним стосовно ефективності.

МЕНЕДЖМЕНТ І СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

Таблиця 1. Визначення поняття «ефект» різними авторами.

Автори, джерело	Точка зору
1	2
Етимологічний словник української мови [2, с. 173–174]	Термін «ефект» запозичено з латинської мови, тобто він походить від латинського «effektus», що в буквальному перекладі означає виконання, дія, вплив, результат, і пов'язане з дієсловом «efficio» — виготовляю, виконую, доводжу.
Тлумачний словник сучасної української мови [11, с. 283]	Ефект трактується як результат яких-небудь причин, заходів, дій.
Ю. П Сурмін [9]	Ефект — результат, наслідок яких-небудь дій.
І.Я. Петренко, П. І. Чужинів [5, с. 313]	У формі ефекту будь-якого виробництва виступає його функція, тобто кінцевий результат, у якому реалізується мета виробництва, оскільки, з одного боку, він включає в себе сукупний матеріальний підсумок, а з іншого — кінцева мета виробництва може отримати своє втілення тільки безпосередньо в обсязі вироблених матеріальних цінностей.
А.В. Шегда [14, с. 513]	Термін «ефект» має значення результату, наслідку зміни стану певного об'єкта, зумовленої дією зовнішнього або внутрішнього фактора. Якщо провести математичну аналогію, то ефект — це дельта, приріст змінної або різниця її попереднього і наступного значень. Зрозуміло, що значення цієї дельти може бути як додатним, так і від'ємним або взагалі нульовим. Подібно до цього й ефект може бути позитивним або нульовим, коли змін немає. Утім останній випадок (коли результат нульовий) можна в конкретних умовах вважати або позитивним, або негативним ефектом і окремо не розглядати.
Т.В. Перехрест [4]	Економічний ефект визначається як різниця між вартісною оцінкою результатів і вартісною оцінкою сукупних витрат ресурсів на всіх етапах реалізації або здійснення заходів. Складові економічного ефекту: прибуток від виробничо-експлуатаційної діяльності, зниження собівартості за рахунок економії матеріально-технічних ресурсів, приріст обсягу продажу, підвищення рівня використання виробничих потужностей, скорочення строків будівництва, зростання строку служби основних фондів, зростання продуктивності праці, прискорення оборотності оборотних коштів, прибуток від ліцензій та впровадження патентів і ноу-хау.
Т.А. Сініцина [8]	Ефект — це результат, наслідок яких-небудь причин, дій, господарських заходів (уведення нової техніки та інвестиційних проектів, комерційних угод, здійснення природоохоронних заходів, проведення соціальних заходів).

Джерело: узагальнено автором на основі [2, 11, 5, 14, 4, 8, 9]

Як зазначають економісти, зокрема П. І. Чужинов, І. Я. Петренко [5, с. 313], яким би важливим не був ефект, сам по собі, якої б величини, все одно він не в змозі повною мірою охарактеризувати результативність певного процесу, оскільки він не дає відповіді на питання: «якою ж «ціною» отриманий цей ефект»? Адже один і той же ефект може бути отриманий з різним рівнем використання ресурсів, і, навпаки, на однакову кількість витрачених ресурсів підприємства можуть одержувати різні за величиною ефекти.

При ототожненні авторами поняття «ефект економічної діяльності» і «результат економічної діяльності» відбувається поєднання сутності понять «ефективність» і «результативність» (табл. 2).

Таблиця 2. Визначення авторів, які ототожнюють поняття «ефективність» і «результативність»

Автор, джерело	Визначення
В. Я. Нусінов, А. М. Турило, А. Г. Темченко [3, с. 91]	Ефективність є результативність, тобто результат діяльності (ефект), який одержує суспільство, підприємство або окрема людина на одиницю використаних (чи застосованих) ресурсів.
О. М. Тищенко, М. О. Кизим [10, с. 16]	Під результативністю розуміють загальне якісне явище, яке характеризує підсумок за всіма показниками функціонування підприємства і визначає потенціал подальшого розвитку.
З. П. Румянцева [6]	Ефективність — це завжди певне співвідношення (результату з цілями або результату з витратами на його отримання), тобто величина відносна; дана категорія має управлінський характер і відображає передусім ступінь досягнення поставлених цілей.
Економічна енциклопедія за ред. С. В. Мочерного [1, с. 508]	Ефективність як здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат.
О. Л. Устенко [12]	Ефективність являє собою комплексне вираження кінцевих результатів використання засобів виробництва та робочої сили за певний період часу.
Я. В. Світлична [7]	Економічна результативність підприємства являє собою економічний результат, що характеризує правильність і рівень досягнення поставлених цілей з мінімально можливими витратами.

Джерело: узагальнено автором на основі [3, 10, 6, 1, 12, 7]

Розглядаючи поняття «ефективність» і «результативність», варто зазначити, що ефективність пов'язана зі здійсненою дією, а наслідком дії вже є безпосередньо результат, тобто певне продовження ефекту.

Однією з причин неоднозначного трактування термінів насамперед є те, що ефективність як економічна категорія вітчизняними вченими-економістами в кінці ХХ ст. розглядалася тільки як внутрішній показник функціонування

підприємства, який показує ефективність використання ресурсів і витрат для отримання результатів. Таким чином, сутність визначення ефективності діяльності підприємства до оцінювання його рентабельності значно звужується. З розвитком теорії управління підприємствами надходять пропозиції щодо необхідності використання зовсім нового за своєю сутністю параметра, який врахує багатогранність функціонування підприємства як відкритої системи.

Ще однією причиною неоднозначного трактування термінів можна вважати те, що нові, широковідомі ідеї в теорії управління закладено зарубіжними економічними школами, тому переклад термінів призвів до використання схожих, але водночас різних за своєю сутністю понять.

Поняття «ефективність» кожен з науковців трактує по-різному. Але найчастіше ефективність розглядається як відношення ефекту (результату) до витрат або ресурсів, які витрачаються на його отримання. Формування критерію ефективності відбувається на основі витратного (показує ефект, отриманий з кожної одиниці сукупних витрат, витрат живої або упредметненої праці) і ресурсного (показує ефективність використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів) підходів.

З точки зору А.В. Шегди ефективність можна визначити за таким співвідношенням:

$$F = \frac{E}{P}, \quad (1)$$

де F — ефективність; E — ефект (результати); P — витрати (ресурси).

Слід зазначити, що за певних умов на ефективність діяльності підприємства впливають будь-які фактори, тобто перелік ресурсів підприємства, за якими визначають його ефективність, не є вичерпним. Для адекватної оцінки стану середньостатистичного підприємства, яке діє в умовах ринку, потрібно врахувати фактори, зазначені вище. Відповідь на питання, що вважати результатами виробництва, а що — витратами, які зумовили такі результати, представлена у вигляді схеми на рисунку [14, с. 514].

Отже, можна стверджувати (рис.), що економічний ефект є основним, що враховується при оцінці ефективності. Економічний ефект розглядається як кількісний, коли оцінюється коливанням ціни, собівартості, грошовим потоком, прибутком чи обсягами виробництва продукції, робіт чи послуг (в натуральному або вартісному вираженні). У натуральному виразі продукція обліковується з використанням натуральних (фізичні одиниці виміру — тонни, штуки, m^2 , m^3 тощо) та умовно-натуральних показників. Якщо ж оцінюється поліпшення споживчих якостей продукції, то розглядається як якісний ефект.

У вартісному виразі продукція поділяється на повну й чисту. Повна продукція представлена товарною, валовою та реалізованою продукцією. Товарна продукція становить обсяг фактично створеної за певний період продукції, що призначена для продажу. Реалізована — це обсяги продукції, оплаченої споживачами. Валова продукція визначається шляхом коригування товарної на вартість сировини й матеріалів, а також на величину приросту обсягів незавершеного виробництва.

Різновиди чистої продукції, грошового потоку та прибуток утворюються шляхом вирахуванням з ціни продукції (обсягу повної продукції) окремих елементів витрат, як це схематично представлено в табл. 3. При цьому знак «+» означає, що цей елемент ціни входить до відповідного різновиду кількісного ефекту, а знак «-» — що не входить.

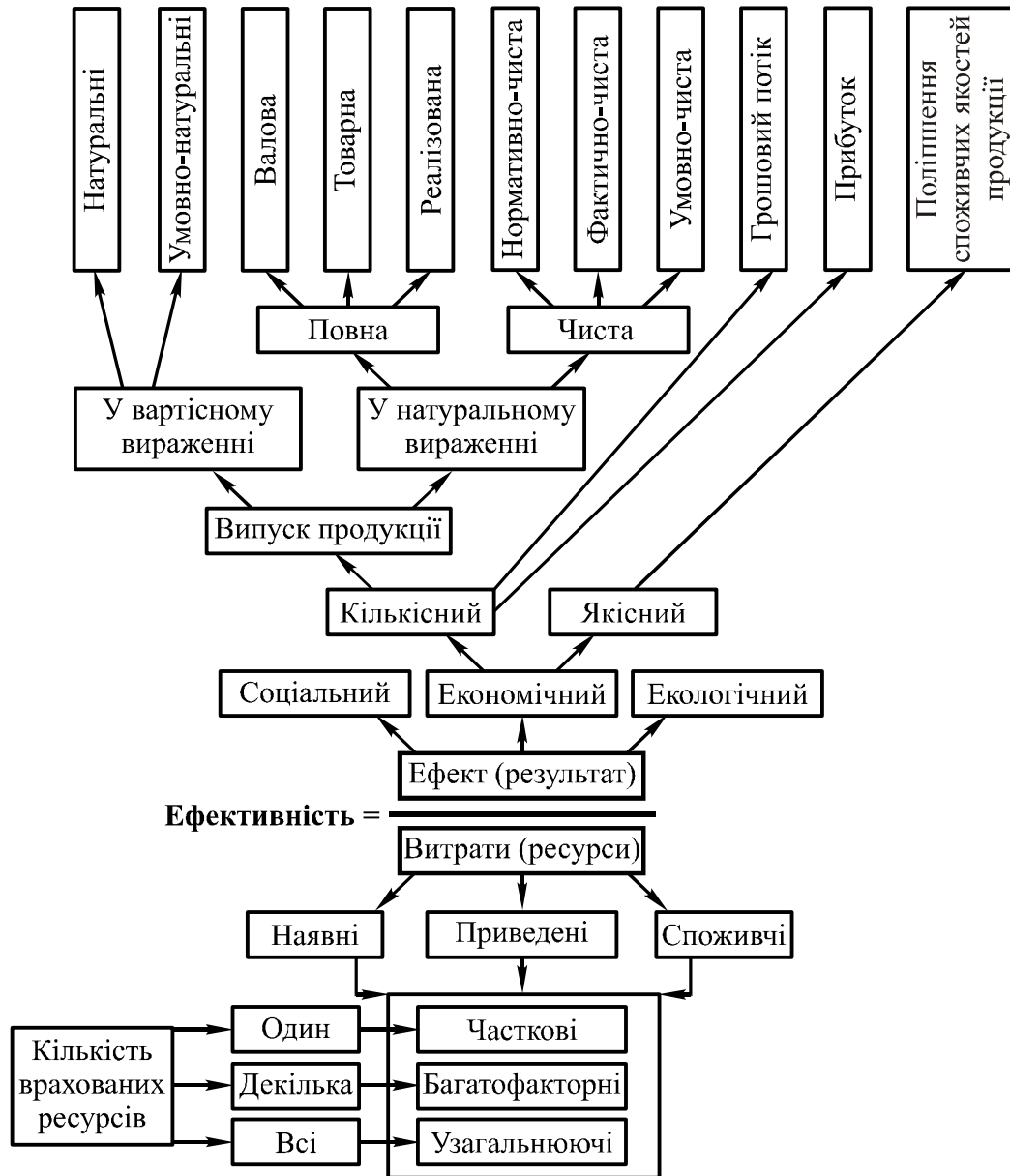

Рис. Модифікації ефективності залежно від видів врахованого ефекту і ресурсів [14]

Як видно з табл. 3, всі ці різновиди ефекту об'єднуються тим, що до складу кожного з них входить прибуток і не входять матеріальні витрати. Решта ж елементів витрат враховуються або не враховуються залежно від специфіки кожного з показників. З цих різновидів показників найбільш активно використовуються прибуток, грошовий потік і фактична чиста продукція.

Грошовий потік активно використовується при оцінюванні ефективності інвестицій, оскільки він становить оцінку коштів, що є джерелом відшко-

дування інвестиційних витрат підприємства. Фактично чиста продукція більше відома під іншою назвою — додана вартість, її величина показує вартість, створену на конкретному підприємстві, оскільки вона складається з величини прибутку й оплати праці з нарахуваннями. Величина доданої вартості важлива в практичному сенсі, оскільки є об'єктом оподаткування податком на додану вартість.

Таблиця 3. Елементний склад різновидів чистої продукції, грошового потоку і прибутку

Вид показника	Елементи ціни продукції				
	Прибуток	Оплата праці з відрахуваннями	Амортизація	Інші витрати	Матеріальні витрати
Нормативно-чиста	+	+	+	+	-
Умовно-чиста	+	+	+	-	-
Фактично-чиста	+	+	-	-	-
Грошовий потік	+	-	+	-	-
Прибуток	+	-	-	-	-

Джерело: [14]

Найбільш обґрунтовані відповіді стосовно того, що враховується в знаменнику показника ефективності, можна об'єднати в межах таких трьох підходів [13, с. 358]:

1) ресурсний, коли економічний результат зіставляється з економічною оцінкою виробничих ресурсів, які застосовуються під час виробництва;

2) витратний, коли економічний результат порівнюється з поточними витратами, які безпосередньо пов'язані з його досягненням;

3) ресурсно-витратний, що, як видно з самої назви, становить певний компроміс між двома попередніми. Тобто до уваги береться як певна оцінка наявних ресурсів, так і оцінка поточних витрат. Проте застосування цього підходу має бути дуже зваженим і обережним, адже виникає проблема подвійного рахунку, а також значного впливу галузевих особливостей виробництв (фондомісткості, капіталомісткості, трудомісткості тощо).

Висновки

Отже, поняття «ефективність» можна визначити як отримання максимального корисного ефекту при мінімальній величині витрачених ресурсів; ступінь досягнення поставленої мети. Здійснивши аналіз існуючих підходів до визначення понять «ефект», «ефективність», «результативність», можна стверджувати, що вони відіграють важливе значення у діяльності та розвитку підприємства. Ці економічні категорії не мають однозначного визначення. Завдяки складній внутрішній структурі, динаміці вони знаходяться у постійному вдосконаленні та пошуку нових тенденцій розвитку.

Література

1. *Економічна енциклопедія: У трьох томах. Том 1 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Видавн. Центр «Академія», 2000. — 864 с.*
2. *Етимологічний словник української мови: В 7 томах / АН УРСР. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні; Редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. — К.: Наук. думка, 1985. — Т. 2: Д-Копці / Укл.: Н. С. Родзевич та ін. — 1985. — 572 с.*
3. *Нусинов В.Я., Турило А.М., Темченко А.Г. Экономический анализ деятельности предприятий и объединений в промышленности: Учеб. пособие. — Кривой Рог: Минерал, 1999. — 172 с.*
4. *Перехрест Т.В. Методологія оцінювання ефективності діяльності підприємства // Науковий вісник — 2010. — №3.*
5. *Петренко И. Я. Экономика сельского хозяйства / И.Я. Петренко, П.И. Чужинов. — Алма-Алта: Кайнар, 1988. — 416 с.*
6. *Румянцева З.П. Общее управление организацией. Теория и практика: [учебник] / З.П. Румянцева. — М.: ИНФРА-М, 2001. — 304 с.*
7. *Світлична Я. В. Оцінка та забезпечення економічної результативності функціонування дорожньо-будівельних підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец.: 08.07.03 «Економіка будівництва» / Я.В. Світлична. — Харків, 2002. — 16 с.*
8. *Синицына Т.А. Оценка эффективности системы управления промышленным предприятием — целевой подход: дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / Синицына Татьяна Арнольдовна. — Одесса, ОГЭУ, 2004. — 187 с.*
9. *Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ: Учеб. пособие. — К.: МАУП, 2003. — 368 с.*
10. *Тищенко А.Н. Экономическая результативность деятельности предприятия: [монография] / А. Н. Тищенко, Н. А. Кизим, Я. В. Догайдайло. — Х.: ИНЖЭК, 2005. — 144 с.*
11. *Тлумачний словник сучасної української мови: Загальноживана лексика: Близько 60000 слів / За заг. ред. проф. В. С. Калашника. — Х.: ФОРМ-Співак Т. К., 2009. — 960 с.*
12. *Устенко О.Л. Економіка підприємництва: [метод. посібн.] / О.Л. Устенко. — К.: МАУП, 1999. — 44 с.*
13. *Шегда А.В. Економіка підприємства: Підручник — К.: Знання, 2005. — 431с.*
14. *Шегда А.В. Економіка підприємства: Підручник / за ред. А.В.Шегди. — К.: Знання, 2006. — 614с.*

**ЭФФЕКТ, ЭФФЕКТИВНОСТЬ И РЕЗУЛЬТАТИВНОСТЬ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ**

Т.Н. Пономаренко

Национальный университет пищевых технологий

В статье проанализированы позиции авторов относительно содержательной характеристики терминов «эффект», «эффективность» и «результативность» в контексте деятельности предприятия. Рассмотрена взаимо-

связь категорий «эффективность» и «результативность», описано их влияние на успешное функционирование предприятия. Установлено общие и отличительные признаки результативности и эффективности. Представлен расчет эффективности и охарактеризованы модификации расчета эффективности в зависимости от типа учитываемого эффекта и ресурсов.

Ключевые слова: эффект, эффективность, результативность, результаты, ресурсы, затраты, экономический эффект.